

Recente ontwikkelingen bij de toegang tot het recht: in welke richting?

Verslag van een rondetafelgesprek op 20 oktober 2016

Panopticon, 38 (2), 118-124
© 2017 Maklu | ISSN 0771-1409 | Maart 2017

- ^a Academisch assistent, Faculteit Rechten, Universiteit Antwerpen (Corresp: margot.vanleuvenhaege@uantwerpen.be)

INLEIDING

Op 20 oktober 2016 werd aan de Universiteit Antwerpen een rondetafeldebat georganiseerd met *rechtstoegankelijkheid* als centraal thema. Het debat vond plaats tegen de achtergrond van een aantal hervormingsmaatregelen ingevoerd door minister van justitie Koen Geens. Men denkt daarbij in het bijzonder aan de verhoging van de rechtsplegingsvergoeding en de griffierechten, alsook aan de invoering van het remgeld voor wie een beroep doet op tweedelijns juridische bijstand. Bovendien geldt voor de advocatuur in het algemeen ook de BTW-plicht.

De hieruit voortvloeiende hypothese luidt dat er een verhoging is van de drempels tot het recht. *Het recht* wordt dan niet alleen gezien als synoniem voor *de rechtbank* en *de advocatuur*; het krijgt een veel bredere invulling. Zo heeft rechtstoegankelijkheid ook betrekking op de toegang tot regelgeving (o.a. kennis van het recht) en zelfs op de toegang tot een eerlijke en redelijke beslissing, buiten de formele procedures om. Tevens speelt de eerstelijns juridische bijstand hierin een belangrijke rol, uiteraard rekening houdend met de bijzondere positie van de kwetsbare rechtsgebruiker. Tot slot moet de *betalbaarheid* van het recht beschouwd worden als slechts één enkel aspect, naast een aantal andere 'toegankelijkheidsB's', zoals *begrijpbaarheid*, *beschikbaarheid* en *betrouwbaarheid*.

Rond de tafel zaten Hilde LINSSEN (Netwerk tegen Armoede), Marc VERHELST (Vlaamse Overheid – departement WVG), Philippe DECLERCQ (OVb) en Steven GIBENS (Universiteit Antwerpen – Faculteit Rechten). Bernard HUBEAU (Faculteit Rechten en faculteit Sociale Wetenschappen Universiteit en gastdocent aan de VUB) was moderator. Margot VAN LEUVENHAEGE (Faculteit Rechten Universiteit Antwerpen) zorgde voor het verslag.

PROBLEMSCHETS

LINSSEN begon het debat met een bevestiging van de hypothese dat rechtstoegankelijkheid steeds minder evident is, in het bijzonder ten aanzien van mensen in armoede. Ze nuanceerde evenwel dat dit gegeven op zichzelf niets nieuws is: "Nooit hebben mensen in armoede eenvoudig de weg tot het recht kunnen vinden; de drempels zijn voor deze groep altijd al

hoog geweest. Het is wel zo dat de recente maatregelen dit effect nog verder versterken, wat uiteraard geen positieve evolutie is." Voorts wees ze erop dat de problematiek voldoende ruim moet worden benaderd: "Ingevolge de nieuwe initiatieven van minister GEENS ligt de focus heel sterk op het financiële. Dat is zeker een belangrijke drempel, maar we mogen niet vergeten dat er in praktijk ook andere zaken spelen die de toegang sterk beperken." Ze doelde daarmee op het gegeven dat heel wat kwetsbare burgers precies omwille van hun precare leefsituatie verstoken blijven van rechtshulp. Enkele voorbeelden maakten een en ander duidelijk: "Mensen in armoede zijn meestal niet aangesloten bij een vakbond, huurdersbond of een andere organisatie die buiten de advocatuur om rechtshulp aanbiedt. Dit ondanks het feit dat zij deze hulp het meest nodig hebben ingevolge de kwetsbare arbeids- of woonsituatie waarin zij verkeren. Ook wanneer zij wel lid zijn van een organisatie, zoals de mutualiteit bijvoorbeeld, blijken zij nog te weinig op de hoogte van hun rechten om de nodige stappen te zetten. Daarnaast hebben de ziekenfondsen zelf niet altijd de neiging om fouten op te merken en door te verwijzen. Tot slot bieden OCMW's en CAW's zeker hulp, maar dan voornamelijk ten aanzien van de schuldenproblematiek. Voor alle overige problemen vinden burgers veel moeilijker de weg."

Verder formuleerde LINSSEN enkele bedenkingen bij het recht op een eerlijke en rechtvaardige beslissing, zowel voor als tijdens een gerechtelijke procedure: "We merken dat een aantal overheidsinstanties stelselmatig rechtsregels schendt, vooral inzake sociaal recht en vreemdelingenrecht. Dit in de hoop/veronderstelling dat burgers de beslissing toch niet zullen aanvechten. Wanneer dan uiteindelijk wel een juridische procedure wordt opgestart, hebben burgers niet het gevoel betrokken te zijn bij het verloop ervan: ze begrijpen niet wat er gebeurt en vinden dat ze onvoldoende aan het woord komen. Bovendien is het voor een belangrijk deel van deze kwetsbare rechtszoekenden niet duidelijk wat de eindbeslissing inhoudt. Ook dit zijn aspecten die toegangsbelemmerend werken."

VERHELST bevestigde het standpunt van LINSSEN, zij het niet vanuit de eigen expertise, maar wel omdat de aangehaalde knelpunten reeds door verschillende sociale organisaties werden gesignaleerd. Met het oog op de reorganisatie van de eerstelijns hulp, wil hij zich overigens verder verdiepen in deze problematiek: "Het is van groot belang dat de eerste lijn wordt hervormd met grondige kennis van bestaande goede en minder goede praktijken. Vandaag doen we dit al door werkbezoeken te brengen aan de commissies juridische bijstand (CJB) en een aantal sociale actoren, waaronder Samenlevingsopbouw. Een dergelijke werkwijze waarbij wordt uitgegaan van praktijkvoorbeelden is overigens altijd interessant. Op een hoger niveau (zoals het Vlaams overleg) komen tegenstellingen immers sterker tot uiting, wat het moeilijk maakt om werkbare oplossingen te vinden."

GIBENS kon zich meteen vinden in de aanpak van VERHELST, precies omdat op die manier het rechtshulpaanbod wordt afgestemd op de vraag (en niet omgekeerd). Hij verwoordde het als volgt: "Vandaag stellen we vast dat de dienstverlening binnen de rechtshulp telkens op dezelfde manier werkt. Het is een reactief systeem met een uniforme benadering van de burger en zijn probleem. Kwetsbare personen hebben echter meer proactiviteit nodig en aandacht voor persoonlijke moeilijkheden en dilemma's in hun leefsituatie. De rechtshulpverlener moet mogelijke knipperlichten opmerken en nagaan wat de individuele behoeften van die rechtszoekende zijn. Anders gezegd: het aanbod moet worden gekoppeld aan de vraag en dat kan alleen door een beleid in die zin te voeren; iets want momenteel ontbreekt."

Tot slot voegde LINSSEN toe dat men meer rekening moet houden met de perceptie van de burger ten aanzien van justitie. Een aantal maatregelen werken immers wantrouwen in de hand en veroorzaken een sterk onrechtvaardigheidsgevoel. Zo is er de (nieuwe) bepaling dat de burger de kosten van tweedelijnsbijstand moet terugbetalen wanneer hij de procedure wint: "Concreet betekent dit dus dat wanneer men uiteindelijk gelijk krijgt en bijvoorbeeld

een ten onrechte geweigerde uitkering alsnog ontvangt, een deel van dit bedrag moet worden aangewend om de kosten van de advocaat te dekken. Vroeger was dit een facultatieve regeling, maar nu is het verplicht en dat doet (net als het gevoel niet gehoord te worden en de onbegrijpbaarheid van de beslissing – zie *supra*) natuurlijk geen goed aan de *betrouwbaarheid* als element van rechtstoegankelijkheid.”

NOOD AAN BELEIDSVISIE

GIBENS bouwde verder op zijn standpunt over het gebrek aan beleid met een vraag naar de achterliggende gedachte bij de recente hervormingen: “De financiële drempel is duidelijk verhoogd en niet alleen ten aanzien van de meest kwetsbare burgers. Maar gebeurde dit bewust of is het een toevallige samenloop van omstandigheden? Zo vloeit de invoering van de BTW-plicht voort uit het Europese beleid, houdt de rechtsplegingsvergoeding verband met Cassatierechtspraak en zijn de verhoogde griffierechten het gevolg van een indexaanpassing. Wat kan hieruit geconcludeerd worden?” En verder: “Niemand stelt de vraag hoe mensen dan wel omgaan met juridische problemen en welke consequenties dat zal hebben voor de toekomst. Wat is de visie op lange termijn? Voorlopig is dat heel onduidelijk.” Dit gebrek aan toekomstperspectief is overigens ook voor VERHELST een vaststaand feit: “Dat er geen visie is, is wel zeker. Conceptuele teksten over de juridische eerste lijn komt men amper tegen; inhoudelijke dossiers bestaan niet.”

LINSSEN nuanceerde enigszins stellende dat er wel degelijk een basisidee bestaat, maar geen verdere concrete plannen voor de toekomst. Alle maatregelen worden genomen vanuit de overtuiging dat het recht te veel geconsumeerd wordt. Ze verwoordde het als volgt: “We zijn verschillende keren op het Kabinet GEENS geweest en uit die ontmoetingen blijkt de gedachte dat zowel rechtsgebruikers als advocaten overconsumeren. Deze bevinding is echter in geen enkele studie terug te vinden. Integendeel, wij zijn net overtuigd van het ondergebruik en sturen daarom aan op de automatische toekenning van rechten.” GIBENS vervolgde deze argumentatie met de vaststelling dat vooral de prijs van justitie doorslaggevend is in het debat: “Er is een sterke rationaliseringsgedachte aan de gang. Zo is er de redenering dat *pro deo*-advocatuur een vorm van oneerlijke concurrentie is ten aanzien van burgers die niet in aanmerking komen voor tweedelijnsbijstand. *Pro deo* zou aangewend worden om eindeloos te procederen op kosten van de maatschappij, terwijl er eigenlijk helemaal geen sprake is van overconsumptie.” In het bijzonder sinds de verhoging van de rechtsplegingsvergoeding geldt onderconsumptie overigens óók ten aanzien van de modale (niet-kwetsbare) burger. Zo lichtte DECLERCQ toe dat hij hoe langer, hoe meer geconfronteerd wordt met middenklasse burgers die de financiële drempel als onoverkomelijk ervaren en daarom afzien van een juridische procedure. “Een gemiddeld vermogend burger maakt niet om 10 of 20 euro bijkomende griffierechten, maar wél over een potentiële rechtsplegingskost van 2.200 euro per aanleg. Zelfs de BTW van 21% is op een advocatenkost van 2.000 of 2.500 euro verwaarloosbaar in vergelijking met de rechtsplegingsvergoeding. Daarbij komt dat de gemiddelde duurtijd van een rechtszaak veel te lang is. Welke rechtszoekende is rekening houdend met deze vaststellingen nog bereid om te procederen?”

Ondanks het feit dat de beste oplossing niet altijd via de gerechtelijke weg verkregen wordt, waren de sprekers het erover eens dat het nooit de (beleids)doelstelling mag zijn om burgers massaal naar alternatieve beslechtingmethoden door te verwijzen. Zo stelde GIBENS (onder verwijzing naar Hazel GENN) dat *bemiddeling een middel is om tot een uitkomst te komen en geen doelstelling op zich om te voorkomen dat gerechtelijke procedures worden opgestart*. Ook DECLERCQ waarschuwde: “Justitie heeft een bepaalde functie, een taak om juridische antwoorden te bieden voor rechtsproblemen. Wanneer de drempels tot de rechtbank

te hoog zijn, worden burgers terughoudend en gaan ze zelf een oplossing proberen vinden. In praktijk geldt dan veelal het recht van de sterkste en dat is heel oneerlijk. Helaas ervaar ik dat zelf steeds meer: ik raad burgers af om te procederen en moedig hen aan om voor een alternatief te kiezen wanneer de risico's te groot zijn. Dat is eigenlijk niet ernstig. Mogelijk kan een (betaalbare) rechtsbijstandsverzekering hieraan tot op zekere hoogte tegemoet komen. Men is er in elk geval mee bezig om dergelijke verzekeringen te promoten."

Bij het uitwerken van een beleidsvisie dient men bijzondere aandacht te hebben voor zgn. *specifieke groepen* (mensen in armoede, alleenstaanden, vreemdelingen...). GIBENS stelde in dit verband dat de bestaande dienstverlening gekenmerkt wordt door fragmentatie: "Er wordt wel doelgroepgericht gewerkt, maar dat gebeurt erg verspreid. In Antwerpen is bijvoorbeeld de vreemdelingenpermanentie sterk uitgebouwd, terwijl op andere plaatsen heel wat minder initiatieven worden genomen." De focus verschuift ook naar een meer generalistische aanpak. In die zin onderscheidde VERHELST twee bewegingen: "Enerzijds wil men zoveel mogelijk een rechtsgelijke toegang voor iedereen: men wil elke potentiële rechtszoekende kunnen bereiken, bijvoorbeeld via het geïntegreerd breed onthaal. En anderzijds ziet men de meer specifieke aanpak hoe langer, hoe meer verdwijnen. De gerichtheid naar bepaalde doelgroepen wordt beperkter. Dat is al zeker het geval voor de dienst slachtofferhulp van de justitiehuisen, maar ook meer algemeen ziet men die evolutie." GIBENS vulde aan dat er weliswaar een aantal initiatieven bestaan die meer doelgroepgericht werken, maar dat het veelal *ad hoc* projecten betreft die slechts weinig structurele impact hebben: "Dit is te verklaren door het feit dat men onvoldoende zicht heeft op wat mensen nodig hebben. Zoals eerder aangehaald is de dienstverlening te aanbodgestuurd: men biedt iets aan en er komt zeker wel iemand op af, maar een belangrijke kwetsbare groep burgers wordt daardoor niet bereikt." Toch zijn er ook positieve signalen. Zo had DECLERCQ het over een betere rechtstoegankelijkheid voor studenten in onderwijszaken. Hoewel het veelal om formele aspecten van het onderwijs gaat (inschrijving, credits...), ziet men duidelijk dat de student vaker de weg naar het rechtscollege vindt. "Deze vooruitgang is te wijten aan specifieke maatregelen afgestemd op de doelgroep: studenten zijn beter op de hoogte van hun rechten en kennen de procedures. Het afstemmen van initiatieven op de noden van bijzondere groepen is dus erg zinvol, zowel in de eerste als de tweede lijn. Omgekeerd is het derhalve duidelijk dat een algemene aanpak niet kan volstaan", besloot hij.

MOGELIJKE CONCRETE INITIATIEVEN

Op het niveau van de organisatie

Een interessante piste om kwetsbare groepen te helpen hun rechten te effectueren is de collectieve rechtsvordering. Het Netwerk tegen Armoede pleit hier al verschillende jaren voor. LINSSEN gaf tekst en uitleg: "Bij pertinent slechte regelgeving willen we als organisatie in de plaats van de rechtszoekende (productief) kunnen vorderen. In praktijk duiken evenwel verschillende problemen op. Zo stuiten we steeds op de juridische kwestie of we wel het vereiste belang hebben om te procederen. Verder is het altijd een soort kansspel: we kunnen veel geld verliezen en de uitkomst is erg onzeker. Tot slot rijst nog de vraag in welke mate wij door gebruik te maken van deze vordering het beleid (al te veel) beïnvloeden."

Naast een aantal principiële zaken (bijvoorbeeld over de degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen) komt het Netwerk eveneens tussen in meer individuele cases, al ligt ook dat soms moeilijk: "Voor individuele gevallen nemen we werkelijk de zaak uit handen van de rechtszoekende: wij betalen de kosten en verzorgen het volledige procedurele luik. Echter, op papier is de burger wel eisende partij. Wij vragen hem dus om een rol te spelen en

toe te laten dat we in zijn naam procederen. Dat ligt soms moeilijk: de briefwisseling, de deurwaarder, de zitting zelf... Het zijn allemaal aspecten die erg afschrikken, wat er vaak toe leidt dat de burger afhaakt”, verduidelijkte LINSSEN. Hoe dan ook blijkt uit de aangehaalde voorbeelden dat het Netwerk via deze weg soms mooie resultaten realiseert. Zo werd in het verleden reeds verkregen dat geen sommen kunnen worden teruggevorderd wanneer de terugvordering het gevolg is van een eigen fout van de uitbetalingsinstelling.

Op het niveau van de burger

Hoewel het in veel omstandigheden nuttig blijkt dat een organisatie een rechtsvordering instelt in de plaats van de burger, blijft de belangrijkste uitdaging om deze rechtszoekende zelf dichter bij het recht te brengen. Dat kan bijvoorbeeld door in te zetten op taal en helder recht. GIBENS stelde in dit verband: “De essentie van rechtstoegankelijkheid is dat de burger begrijpt waarover het gaat en dat hij weet waar hij hulp kan vinden. Initiatieven als de oprichting van vzw Helder Recht en de inloopcentra in Leuven zijn laagdrempelige voorbeelden die bijna letterlijk meer *klarheid* scheppen. Ook op het vlak van zgn. *public legal education* liggen heel wat mogelijkheden voor het grijpen.”

Daarnaast bestaan nog tal van hervormingspistes binnen de eerste- en tweedelijnsbijstand. Zo sprak DECLERCQ over een aantal evoluties binnen de context van het geïntegreerd breed onthaal: “We werken aan een plan dat zowel breed als doelgroepgericht is en dat in de mate van het mogelijke bestaande praktijken stroomlijnt en centraliseert.” Met dit laatste verwees hij in het bijzonder naar de digitalisering en het afstemmen van *good practices* binnen de CJB's. Voorts had hij het over het eerlijker toepassen van de inkomensvermoedens in de tweedelijnsbijstand: “Het vermoeden van een laag inkomen is principieel weerlegbaar geworden. Hoewel dit op het eerste gezicht nadelig lijkt voor de rechtstoegankelijkheid is het in feite een positieve maatregel,” stelde hij. Immers: “Vanaf nu geldt het uitgangspunt dat eerst een aanvraagformulier moet worden ingevuld met algemene informatie over het inkomen van de burger alvorens een *pro deo*-advocaat kan worden toegewezen. Voorheen werd bijvoorbeeld louter op basis van een attest van gevangenschap automatisch de tweedelijnsbijstand toegekend. Echter, in praktijk bleken een aantal situaties niet overeen te komen met de realiteit. Zo hadden sommige burgers toch nog spaargelden of andere bezittingen en waren zij dus eigenlijk niet behoeftig. Met dit nieuwe systeem wordt een bijkomende controle ingevoerd waardoor de steun enkel wordt toegekend aan diegenen die het echt nodig hebben. En dat komt de kwaliteit van de dienstverlening ten goede.” LINSSEN bracht wel een nuance aan: “Kwetsbare personen worden geconfronteerd met ontzettend veel sociale onderzoeken. Ze moeten steeds opnieuw uitleg geven over hun leefsituatie, zowel ten aanzien van overheidsinstanties, sociaal werkers als advocaten. In het bijzonder wanneer mensen een bepaald statuut toegekend krijgen, zijn daar al veel onderzoeken aan voorafgegaan. Wij zijn zeker voorstander van controle en eerlijke wetstoepassing, maar er moet toch vermeden worden dat de burger met de administratieve last achterblijft. Het zoveelste sociaal onderzoek schrikt de rechtszoekende immers erg af.” DECLERCQ repliceerde hierop onder verwijzing naar een initiatief dat de automatische uitwisseling van gegevens moet bevorderen. De bedoeling is dat allerlei attesten (rond inkomsten, gezin, woonsituatie...) in een centraal register worden ondergebracht waartoe de OVB – in de mate van het noodzakelijke – toegang heeft. Met de woorden van DECLERCQ gesteld: “De OVB hoeft de betreffende documenten eigenlijk niet in handen te krijgen. Het zou moeten volstaan dat de computer vaststelt of er recht is op tweedelijnsbijstand. Op die manier wordt de burger zo min mogelijk belast.”

Tot slot wees VERHULST nog op de mogelijkheid voor het BJB om een vrijstelling van griffierechten toe te kennen aan burgers met onvoldoende draagkracht: “We mogen niet verge-

ten dat relatief kleine bedragen (10 à 20 euro) toch erg bepalend kunnen zijn voor mensen in armoede. Er zijn zoveel zaken die de laatste jaren 'slechts' enkele euro's duurder zijn geworden, maar de optelsom is voor kwetsbare groepen vaak onbetaalbaar. We hopen dan ook dat het BJB te gepaste tijde gebruik zal maken van deze vrijstellingsmogelijkheid." DECLERCQ bevestigde dat dit inderdaad het geval zal zijn: "Reeds 50% van de burgers wordt al vrijgesteld en het BJB zal zeker niet nalaten om in andere behartenswaardige situaties correct in te grijpen. Dit wordt hoe dan ook nauwgezet opgevolgd."

TOEKOMSTPERSPECTIEVEN

Algemeen

Wat de toekomst betreft, zijn de partners hoopvol en optimistisch. Zo stelde VERHELST: "Het feit op zich dat deze bevoegdheid werd overgedragen naar het Vlaamse niveau is een gelegenheid om het thema opnieuw onder de aandacht te brengen en een weldoordacht beleid uit te werken." LINSSEN kon daarin volgen en vulde aan dat hierdoor ook meer bewustwording wordt gecreëerd over de bestaande knelpunten: "Enerzijds is er de sterke juridisering van de samenleving, d.i. het feit dat het recht in al onze levensdomeinen een steeds grotere rol gaat spelen. Anderzijds wordt duidelijk dat de rechtbank geen afdoend antwoord biedt op die evolutie: de kostprijs is hoog en de duurtijd erg lang. Daarbij komt dat kwetsbare burgers vaak gevoelens van onmacht en onrechtvaardigheid ervaren wanneer ze met een gerechtelijke procedure geconfronteerd worden. Het is dus goed dat die pijnpunten nu op tafel komen."

LINSSEN koppelde vervolgens terug naar GIBENS die stelde dat de uitdaging erin bestaat om het aanbod beter af te stemmen op de vraag. Ze verwoordde het als volgt: "De verschillende aanbieders van rechtshulp moeten van elkaar leren, eerder dan elkaar beconcurreren. Op die manier kunnen ze elkaar versterken en een degelijk aanbod uitwerken waarin het belang van de burger centraal staat." Ook VERHELST beaamde dat competitiviteit vandaag vaak de overhand heeft op samenwerking en dat daardoor veel kansen tot verbetering onbenut blijven.

Concreet: e-justice

Een concreet verbetervoorstel waarin de gesprekspartners mogelijkheden zagen, is de uitbouw van e-justice, zowel binnen de rechtbanken (= interne communicatie op een elektronische manier) als ten aanzien van de individuele burger (= zoekgedrag via websites e.d.). Wat het eerste aspect betreft, lichtte DECLERCQ toe dat de OVB het voortouw neemt om juridische procedures zoveel mogelijk te digitaliseren: "Het bestaande programma *e-deposit* zal geïntegreerd worden in een beter product, iets dat meer mogelijkheden biedt, waaronder het digitaal beschikbaar stellen van de einduitspraak."

Daarnaast is er het feit dat ook de kwetsbare burger regelmatig juridische informatie opzoekt op het internet. Soms is dat een meerwaarde, maar even vaak ziet de rechtszoekende het bos door de bomen niet meer in de enorme hoeveelheid (al dan niet betrouwbaar) bronnenmateriaal. LINSSEN blijft evenwel groot voorstander van e-justice voor de burger: "Op het vlak van digitalisering geloof ik heel sterk in goede online informatie over het recht. De problemen ontstaan vooral omdat mensen niet terecht kunnen op websites met correcte documentatie in klare taal. Dat zou nochtans heel behulpzaam kunnen zijn, precies omdat de meest kwetsbare groepen geconfronteerd worden met allerlei onleesbare juridische papieren, zoals oproepingsbrieven, vonnissen en brieven van gerechtsdeurwaarders en ad-

vocaten.” VERHELST nuanceerde met het gegeven dat nog heel wat burgers op computervlak absoluut analfabeet zijn: “We mogen deze mensen zeker niet uit het oog verliezen, want het zijn zij die vaak het meeste nood hebben aan hulp.” LINSSEN kwam aan deze opmerking tegemoet stellende dat heldere juridische informatie ook erg nuttig kan zijn voor sociaal werkers en rechtshelpers: “Zij kunnen dan onmiddellijk het nodige opzoekwerk verrichten wanneer de burger daar zelf moeilijkheden mee ondervindt. Op die manier komt de rechtszoekende toch -onrechtstreeks- in contact met wat online beschikbaar is.” DECLERCO wees tot slot op een aantal praktische bezwaren bij dit idee: “Het belangrijkste probleem is dat het informatiseren van materieel recht erg duur is en de vraag rijst derhalve wie dat gaat doen en wie daarvoor moet betalen. Bovendien is juridische informatie aan evolutie onderhevig en dus moet de actualiteit van deze informatie regelmatig gecontroleerd worden.” Toch is het niet onmogelijk, zo blijkt uit de terechte vergelijking die hij maakte met de geneeskunde: “Wanneer we een gezondheidsprobleem hebben, dan zoeken we dat ook op op het internet. Informatie over geneeskunde is terug te vinden op tal van betrouwbare websites, denk bijvoorbeeld aan de pagina van de KULeuven. Bovendien doet dit niets af aan de meerwaarde van een afspraak bij de dokter. De vertrouwensband en het persoonlijk gesprek blijken immers niet vervangbaar, want het aantal medische consultaties is zeker niet verminderd sinds de opkomst van het internet. In dat opzicht is het dus eerder een kwestie om voldoende draagvlak te vinden voor de digitalisering van materieel recht.” Tot slot is ook GIBENS overtuigd van de mogelijkheden van *e-justice*: “Op het vlak van digitalisering hebben we het begin nog niet gezien. We kennen in België wel al enkele kleinere initiatieven, zoals een website om online geldige huurovereenkomsten op te stellen (<https://www.lebonbail.be/nl>). Het is evenwel van belang om regelmatig over de grenzen heen te kijken en te leren uit goede praktijkvoorbeelden in het buitenland.”

Wordt ongetwijfeld vervolgd.